

УДК 378

Волинець К.І.

ІННОВАЦІЙНЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Розвиток освіти, модернізація, рух України до європейського освітнього простору потребують наукових обґрунтувань застосування традиційних та інноваційних технологій навчання у процесі професійної підготовки педагогів в умовах упровадження кредитно-модульної системи, моніторингу якості вищої освіти.

Приєднання України до Болонського процесу, тобто до загальноєвропейського освітнього простору – це нагальна внутрішня потреба, зумовлена запитами ринку праці та загальносвітовими тенденціями розвитку освіти. Освіта України має значний досвід підготовки фахівців, вагомим досягненням в методичному забезпеченні навчального процесу.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті наголошено на необхідність забезпечення високої якості, конкурентоспроможності сучасних фахівців на ринку праці, оскільки на часі – запит на нового управлінця, який би здійснював керівництво, впроваджував і творчо розвивав нові ідеї, напрями, форми освітньої діяльності. Професійна підготовка менеджерів є досить новою для вітчизняної педагогіки, а отже, актуалізується питання інноваційного психолого-педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутнього педагога як майбутнього менеджера освіти на засадах акмеологічного підходу.

Вивчення наукових джерел із проблеми дослідження свідчить про те, що формування управлінських умінь майбутнього вчителя в позанавчальній діяльності набувало актуальності в різні періоди розвитку соціального та економічного життя суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що деяким аспектам проблеми підготовки майбутніх фахівців до управлінської діяльності, зокрема формування в них організаторських і управлінських умінь, присвятили праці Г. С. Данилова [1; 4], А. В. Шегда [11] та інші.

Дотична до нашого дослідження проблема формування професійних якостей педагога розглядалась у працях Б. С. Кобзаря [5], Б. Д. Красовського [6], Н. В. Кузьміної [8], С. Д. Максименка [9], М. Г. Тайчинова [5] та інших.

Формулювання цілей статті полягає у висвітленні деяких міркувань щодо використання традиційних та інноваційних технологій навчання у процесі професійної підготовки педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу, зумовлені процесами трансформації у вищій школі, демократизацією освітянської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо деякі аспекти використання традиційних та інноваційних технологій навчання у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя у вищому навчальному педагогічному закладі.

На даний час все зрозумілішим стає той факт, що не тільки теоретичні знання, а їх сукупність із практичними вміннями та навичками, переконаннями є найважливішим показником всебічно підготовленого фахівця. Важливим компонентом професійної підготовки сучасного педагога-лідера є формування в нього особистісних умінь і навичок, пов'язаних із новими мотиваціями, організацією власної діяльності, створенням позитивної атмосфери колективу та вмінням працювати в ньому, здатністю ефективно діяти в умовах невизначеності та робити свідомі рішучі кроки. Кожен педагог повинен уміти прогнозувати хід і результати роботи, планувати, організовувати різноманітні форми власної та учнівської діяльності; коригувати її за результатами контролю та аналізу; співпрацювати з колегами, керівництвом, батьками учнів, громадськістю, спрямовувати в певному напрямі роботу школярів і працювати над їх всебічним розвитком, забезпечуючи планомірне формування необхідних якостей у школярів і враховуючи їх індивідуально-психологічні особливості. Необхідно посилити увагу до підготовки майбутнього вчителя в галузі управлінської діяльності, до оволодіння ним організаційними, прогностичними, коригуючими та іншими управлінськими вміннями.

Професійна підготовка майбутнього педагога до управлінської діяльності в умовах педагогічного університету на засадах акмеологічного підходу полягає в уміло організованій позааудиторній роботі, яка дає студентам великі можливості для самопізнання, самовираження, самоствердження; розвитку талантів, здібностей, інтересів (включаючи інтерес до управлінської діяльності); збагачення культурного, інтелектуального потенціалу; засвоєння системи норм, зразків поведінки та цінностей. Завдяки цьому здійснюється розширення професійного кругозору, формування вмінь і навичок, закріплення знань студентів. Саме в позааудиторній діяльності розвивається здатність до управлінської діяльності – поєднання особистого досвіду, інтуїції, імпровізації, професійних знань, навичок і вмінь [14; 15].

Досвід показує, що процес формування та розвитку управлінських умінь не відбувається сам по собі, а передбачає розробку та реалізацію спеціальної програми в навчально-виховному процесі. При цьому, зміст досліджуваного матеріалу та позанавчальна діяльність повинні відбивати закономірності, структуру, логіку та специфіку процесу формування управлінських умінь.

Професійна підготовка майбутнього педагога до управлінської діяльності буде ефективним за умов: оновлення змісту навчальних дисциплін; педагогічно доцільного відбору форм, методів і засобів навчально-пізнавальної діяльності; особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутнього педагога до управлінської діяльності; впровадження спроектованої моделі професійної підготовки майбутнього вчителя до управлінської діяльності; методичного забезпечення означеної діяльності студентів.

Одним із прикладів дослідження проблеми формування в особистості вмінь і навичок організації та управління, розвитку здібностей до керівництва та лідерства в контексті виховання є діяльність А. С. Макаренка – великого теоретика й практика вітчизняної педагогічної науки. На його думку, організаторські та управлінські знання не можна передати у вигляді інструкцій. Слід створювати спеціальну практику, використовувати певні тренування: „Немає більш діалектичної науки, ніж педагогіка. І створення потрібного типу поведінки – це насамперед питання досвіду, звички, тривалих вправ у тому, що нам потрібно ...” [10, с. 33].

Саме А. С. Макаренко найбільш повно розробив ідею колективного виховання та реалізував її в своїй роботі. Він вважав, що зміст виховної діяльності полягає в організації колективу та реальних цільових прагнень людини разом із колективом. Також ним було вперше теоретично обґрунтовано модель дитячого колективу, який складався з первинних колективів і органів самоврядування. Він був переконаний, що „робота органів самоврядування тільки в тому випадку буде актуальною і важливою, якщо все життя виховного закладу так побудовано, що завмирання діяльності того чи іншого органу відразу відбивається на роботі закладу і сприймається колективом як вада” [10, с. 52]. Погляди, висновки та методичні настанови А. С. Макаренка стали основою для подальшого розвитку нових уявлень про виховання, зокрема самоврядування й підготовку особистості до самостійної управлінської діяльності. Стосовно управлінської підготовки, він вважав, що „кожен вихованець повинен пройти не тільки через робочі зусилля, але і через зусилля організатора і господаря” [10, с. 71]. Дана думка є актуальною та варта врахування в ході дослідження даної проблеми.

Певну орієнтацію в досліджуваній проблемі нам дало творче осмислення ідей С. Й. Гессена, який вважав, що навички та вміння організаторської й управлінської діяльності можна набути під час реальної практичної роботи за межами навчального закладу, а не лише шляхом організації самоврядування [3].

Зазначимо, що виховання – це процес цілеспрямованого та планомірного формування й розвитку світогляду, переконань і почуттів, волі

та характеру, потреб і здібностей, моральних, трудових, естетичних і фізичних якостей людини, характерних рис особистості; формування духовності, культури та фізичних сил особистості; її підготовка до життя, активної участі в трудовій діяльності [2].

У новій філософії освіти учень (студент) виступає соціокультурною індивідуальністю, яка постійно розвивається разом із соціокультурним простором. Студент (учень) – це результат і процес розвитку соціокультурної системи. Тому головною особливістю сучасного педагогічного мислення є не лише прийняття тих чи інших положень та ідей, а й насамперед конструювання на їхній основі цілісних освітніх моделей, які відображають єдину систему як суспільних, так і суто психолого-педагогічних поглядів і переконань [12].

Однією з передумов вирішення надзвичайно важливого й складного завдання формування нової генерації педагогів-лідерів на засадах акмеологічного підходу є підвищення рівня психологічної культури, зокрема шляхом покращення їх психолого-педагогічної підготовки. Для підготовки майбутнього педагога як управлінця необхідно значну увагу приділяти не тільки формуванню його загальнолюдської культури, а й політичної, правової, естетичної, культури спілкування. „Оскільки центром тяжіння стає учень (студент), то важливою функцією вчителя (викладача) є вміння сприяти йому в ефективному й творчому освоєнні інформації, в її критичному осмисленні. Слід наголосити, що за умови застосування найсучасніших комп'ютерних систем, високих телекомунікаційних технологій, які, поза всякими сумнівами, стимулюють ефективність навчального процесу, усе ж ніщо й ніхто не в змозі повністю витіснити й замінити мистецтво безпосереднього емпатичного педагогічного діалогу „вчитель – учень”. Тому особливо важливою є підготовка високопрофесійних педагогічних та науково-педагогічних працівників, які відповідають інтеграційному критерію „педагогічна майстерність + мистецтво комунікації + новітні технології” [7, с. 525].

Серед ефективних шляхів удосконалення змісту і форм підготовки майбутніх фахівців на засадах акмеологічного підходу виділяємо: вивчення зарубіжного досвіду; правильна організація режиму дня та навчальної діяльності студента; високий рівень індивідуальних особливостей викладача, організаційні вміння, володіння ефективними методами викладання; активне заняття, на якому учасники залучаються в єдиний процес здобуття та засвоєння знань ще до безпосереднього спілкування з викладачем в аудиторії. Кардинальну роль у розвитку окремих якостей особистості відіграє активне навчання, яке поєднує технологічність у навчально-виховному процесі, стимулює пізнавальну діяльність та комунікативну

активність, спонукає студентів до самостійного складання задач, здобуття знань [11].

Організація самостійної роботи студентів під керівництвом викладача є одним з найефективніших шляхів у навчальному процесі, що розвиває самостійну творчу діяльність, значною мірою стимулює набуття та закріплення знань.

Першокурсник, який не набув навичок організації самостійної роботи потребує допомоги викладача, якому, як правило, належить активна формуюча позиція, а студент виступає лише як той, на кого скерована така діяльність.

За нашим переконанням, при наявності певного суб'єктивного досвіду студент прагне самостійності і самореалізації. Отже, логічною послідовністю у процесі навчання буде організація навчання як спільної діяльності викладача і студента, перетворення студента в суб'єкт навчання, а учіння як суб'єктивна діяльність студента набуде суб'єктно значущого статусу.

Особливості організації самостійної роботи студентів молодших курсів полягають у поєднанні самостійної роботи з лекціями, практичними та семінарськими заняттями, оскільки саме це сприяє створенню позитивної мотивації у студентів та вимагає значного збільшення часу для позааудиторної роботи.

При організації самостійної роботи першокурсники у ВНЗ має бути:

1. Чітка цільова настанова на самостійну роботу.
2. Координування обсягів самостійної роботи з різних дисциплін.
3. Забезпечення студентів засобами для самостійної роботи: навчальний матеріал, методичні рекомендації викладачів та ін.
4. Створення єдиної програми навчальних дій для керування самостійною роботою.
5. Контроль за двома напрямками: вдосконалення педагогічного контролю за результатами самостійної роботи і розвиток самоконтролю студентів у процесі вивчення певної дисципліни.

Планування, організація та реалізація постійної роботи студента при відсутності викладача також є важливою метою навчання у вищому навчальному закладі. Але тільки шляхом переходу на старші курси процес самостійної роботи перетворюється на творчий.

Самостійність та творча активність студентів старших курсів набувають характеру дослідницького пошуку.

Належна організація науково-дослідної роботи студентів у навчальному процесі сприяє поглибленому засвоєнню ними навчальних дисциплін, дозволяє виявити свою індивідуальність, сформулювати власну думку щодо конкретної дисципліни.

Науково-дослідна робота студентів поза навчальним процесом є одним із найважливіших засобів формування висококваліфікованого педагога і передбачає:

- участь студентів у роботі наукових гуртків, проблемних груп, творчих секцій, лабораторій та ін.;
- участь студентів у проведенні досліджень у межах творчої співпраці кафедр;
- роботу у студентських інформаційно-аналітичних та культурологічних центрах, перекладацьких бюро;
- рекламну, лекторську діяльність та ін.;
- написання статей, тез, доповідей, інших публікацій.

Студентам імпонують творчі завдання – підготовка доповідей, проведення досліджень, виступи на конференціях, участь у диспутах. Так, наприклад, вони творчо працюють при виконанні завдань типу:

1. Скласти виписку, цитату, анотацію, резюме, план, тези, конспект статті з журналу “Початкова школа”.

2. Скласти список різноманітних інформаційних джерел, які б розкривали проблеми педагогічної культури, такту, етики, компетентності, майстерності, творчості вчителя початкових класів, розвитку його педагогічних здібностей і якостей, створення власного стиля, іміджа.

3. Проаналізувати власний досвід самостійної роботи з науковими джерелами і розмежувати уміння, якими оволоділи, і такі, які ще не стали вашим надбанням.

Змістовною стороною активізації організації самостійної роботи є підбір матеріалу, підготовка завдань, конструювання освітніх та педагогічних завдань на основі проблемного навчання з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента. Студент має самостійно вдосконалювати умови своєї діяльності, її планування.

Підвищенню ефективності самостійної роботи студентів сприяє зв’язок з переорієнтацією навчальних планів. Закцентуємо увагу на розробку продуманої систематичної допомоги студентам в організації самостійної роботи, яка включає:

- організацію індивідуальних планів навчання із залученням студентів до навчально-дослідної роботи;
- створення комплексу навчальних і навчально-методичних посібників;
- орієнтацію лекційних курсів на самостійну діяльність.

Базовою умовою успішного навчання є самоорганізація студента.

Професійне самовдосконалення майбутнього педагога – це свідомий цілеспрямований процес підвищення рівня своєї професійно-педагогічної компетенції і розвитку професійно значущих якостей відповідно до

зовнішніх соціальних вимог, умов професійної педагогічної діяльності та власної програми розвитку. Професійно-педагогічне самовдосконалення майбутнього вчителя відбувається у двох взаємопов'язаних формах – самоосвіті та самовихованні, які взаємно доповнюють один одного.

Самоосвіта-удосконалення наявних у студента знань, умінь і навичок з метою досягнення бажаного рівня професійно-педагогічної компетенції.

Організація як внутрішня упорядкованість та зовнішня спрямованість педагогічної діяльності вчителя передбачає формування у нього, а потім і у школярів здібності:

- самостійно формулювати мету та завдання діяльності та поведінки;
- вибирати доцільні та оптимальні форми, методи, прийоми навчання;
- вибирати та ефективно використовувати дидактичні засоби;
- науково обґрунтовано планувати, нормувати, контролювати та облікувати працю;
- приймати оптимальні рішення;
- діагностувати та прогнозувати діяльність;
- стимулювати діяльність і поведінку;
- підходити до роботи комплексно, системно;

- володіти науковими методами здійснення будь-якої діяльності, в тому числі і дослідницької.

Розумові здібності людини не залишаються незмінними у часі, вони формуються у діяльності, творчості, до того ж досить скромні здібності звичайної людини можливо суттєво розвинути. Однак не будь-яка діяльність однаково формує здібності. Потрібна їй розумна організація.

Прагнення забезпечити існування міжнародної європейської системи вищої освіти, що відповідає культурним особливостям та науковим традиціям українського народу, вимагає зміни теперішньої технології навчання у вищих навчальних закладах. Цьому сприятимуть так звані гнучкі технології, що дають змогу студенту самостійно обирати спосіб на окремих етапах навчання. При цьому варто віддати перевагу технології індивідуально-диференційованого навчання, базуючи його на досягнутих результатах.

Але головне те, що саме завдяки оптимальному використанню різних засобів і прийомів навчання та елементу творчості педагогічна технологія у поєднанні з професіоналізмом викладача виступають основним інструментом досягнення мети – формування висококваліфікованого фахівця.

Моделлю, що оптимально відповідає умовам сучасного процесу навчання, є особистісно орієнтоване навчання. Початковими моделями або різновидами такого навчання можна назвати персоніфіковане навчання В. Беспалька, вільне виховання і навчання М. Монтессорі, С. Френе та ін.

Для ефективної підготовки майбутніх учителів на засадах акмеологічного підходу необхідно створити комплекс інституціональних і методичних умов для конструювання інтенсивно-ігрових і рефлексивно-тренінгових навчальних ситуацій у вигляді навчально-методичного комплексу, який має складатись з навчальних програм та навчально-методичних посібників [1].

Практика показує, що підготовка професійної особистості відбувається ефективніше, якщо містить в собі інтенсивні, активні методи: ділові ігри, творчі дискусії, тренінги тощо. Активні методи навчання – це форми роботи зі студентами, які привчають їх до творчого самостійного мислення, розвивають навички орієнтації в різних ситуаціях, пов'язаних зі складністю і динамічністю виробничих обставин, а також до привчання і закріплення умінь швидко проаналізувати, установити оргдіагноз і проектувати систему управління [9]. Наприклад, соціально-психологічний тренінг спілкування як форма організації групової діяльності має значний вплив на учасників та на психологічний клімат у колективі і допомагає керівникові групи глибше розуміти особистості вихованців та суті їх взаємин, що сприяє особистісному й професійному вдосконаленню [6].

Спираючись на науково-педагогічну літературу [1; 6; 9; 11], ми зробили висновок, що система психолого-педагогічних тренінгів сприяє професійному та особистісному становленню майбутнього вчителя, розвитку його загальної та професійної культури, допомагає включенню фахівця у систему неперервної освіти, здійснює самопізнання та професійне самовдосконалення, мотивуючи потребу в цьому.

Висновки. Отже, процеси глибокої трансформації у вищій школі, демократизація освітянської діяльності породжує необхідність змін усіх компонентів і ланок освітнього процесу: методів і форм подання матеріалу, організації мислительної діяльності, формування професійної свідомості, стилю взаємостосунків, формування нових позицій учителя й учнів, змін у системі управління навчально-виховним процесом.

Використання традиційних та інноваційних технологій навчання у процесі професійної підготовки педагогів на засадах акмеологічного підходу уможлиблює підвищення її продуктивності в оволодінні педагогічною майстерністю, мистецтвом комунікації, новітніми технологіями, спрямованими на досягнення найвищого рівня професіоналізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акмеологія – наука XXI століття: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / ред. кол. З.Ф.Сіверс, Е.В.Белкіна, Г.С.Данилова та ін. – К.: КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2005. – 412 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн./ І.Д. Бех. – К.: Либідь. – Кн. II: Особистісно-орієнтований підхід: монографія. – 2003. –344 с.

3. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию: учеб. пособие для вузов / С. И. Гессен. – М.: Школа-пресс, 1995. – 448 с.
4. Данилова Г. С. Акмеологічна модель педагога в ХХІ столітті / Г. С. Данилова // Рідна школа. –2007. – № 6. – С. 6-9.
5. Кобзар Б. С. Личность и ее становление / Б. С. Кобзар, М. Г. Тайчинов. – К.: Молодь, 1990. – 164 с.
6. Красовский Б. Д. Формирование организаторских умений как часть профессиональной подготовки студентов педагогических вузов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Б. Д. Красовский. – К., 1971. – 191 с.
7. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень – К.: Грамота, 2007. – 576 с.
8. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н. В. Кузьмина. – К.: Высш. школа, 1989. – 167 с.
9. Максименко С. Д. Професійне становлення молодого вчителя: навч. посіб. для студентів пед. вузів / С. Д. Максименко, Т. Д. Щербан. – Ужгород: Закарпаття, 1998. – 105 с.
10. Путь к мастерству: педагогическая система А. С. Макаренко – вожатому / сост. Л. Убаров. – М.: Мол. гвардия, 1988. – 287 с.
11. Шегда А. В. Основы менеджмента: учеб. пособие / А. В. Шегда. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1998. – 512 с.
12. The leader of the future: new visions, strategies, and practices for the next era/ Frances Hesselbein, Marshall Goldsmith, Richard Beckhard. – Jossey-Bass Publishers, – San Francisco. – 1996. – 320 p.
13. [Http://www.ednu.kiev.ua/index_u/html](http://www.ednu.kiev.ua/index_u/html) (Web-сайт “Освітнянська мережа України”).
14. [Http://www.kyiv-obl.gov.ua/osvita.html](http://www.kyiv-obl.gov.ua/osvita.html) (Web-сайт “Управління освітою”).

АНОТАЦІЯ

Волинець К.І. Інноваційне психолого-педагогічне забезпечення процесу підготовки майбутнього педагога. У статті висвітлюються деякі міркування щодо використання традиційних та інноваційних технологій навчання у процесі професійної підготовки педагогів в умовах педагогічного університету, зумовлені процесами трансформації у вищій школі, демократизацією освітянської діяльності.

Ключові слова. Професійна підготовка майбутнього педагога, самостійна робота студента, акмеологічний підхід, виховання, творчі завдання.

АННОТАЦИЯ

Волынец Е.И. Инновационное психолого-педагогическое обеспечение процесса подготовки будущего педагога. В статье рассматриваются некоторые аспекты использования традиционных и инновационных

технологий обучения в процессе подготовки будущего педагога в условиях педагогического университета, обусловленные процессами трансформации в высшей школе, демократизацией образовательной деятельности.

Ключевые слова. *Профессиональная подготовка будущего педагога, самостоятельная работа студента, акмеологический подход, воспитание, творческие задания.*

SUMMARY

Volynets K.I. Innovative psycho-pedagogical support of the preparation of future teachers. This article discusses some aspects of traditional and innovative learning technologies in the preparation of future teachers in a pedagogical university, due to the processes of transformation in higher education, the democratization of educational activities.

Key words. *The training of future teachers, self-study student, acmeological approach, education, creative tasks.*